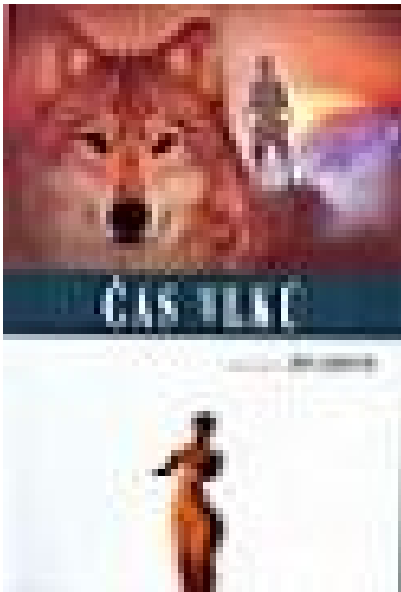

Doslov k románu Čas vlků - doslov prehistorika

Jan Padych se rozhodl po úspěchu románu „Nesmrtelný“, jehož děj začlenil do mladší doby bronzové, pokračovat v projektu příběhů s pravěkou tematikou. Román, který nazval "Čas vlků", se odehrává...

Jan Padych se rozhodl po úspěchu románu „Nesmrtelný“, jehož děj začlenil do mladší doby bronzové, pokračovat v projektu příběhů s pravěkou tematikou. Román, který nazval "Čas vlků", se odehrává v neolitu v období lidu s moravskou malovanou keramikou. Děj je situován do atraktivního prostředí rondelu (woodhenge) v Těšeticích-Kyjovicích, jehož pozůstatky již po řadu let zkoumá expedice Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Prototypem další lokality, již ve své knize označuje Padych jako Gerhiš, by měla být zřejmě nedaleká osada z téhož období - Hluboké Mašůvky. Podle nejnovějších výsledků jejího průzkumu je zřejmé, že byla opevněna příkopem a hradbou, protínanými sedmi mohutnými koridorovými branami. Na ploše sídliště se rozkládal i menší rondel.

Než se zaměřím na vlastní Padychovo dílo, podívejme se, jak se s podobnou tematikou vypořádali jeho předchůdci na poli literárního zpracování prehistorických dějů a do jaké míry byl obsah jejich knih poplatný úrovni soudobého poznání života pravěkých obyvatel českých zemí.

Zakladatelem tradice literárního zpracování obrazů z pravěku je u nás bezesporu Eduard Štorch. Byl učitelem, ale vlastní pílí se stal jedním z předních archeologů své doby. Po první světové válce měl převzít ochranu památek na Slovensku včetně vytvoření reprezentativní sbírky pravěkých nálezů. Bohužel následkem intrik byl nucen svůj úřad opustit. Vrátil se k pedagogické praxi do Prahy a plně se věnoval dětem a regionální archeologii. Ve svých povídkách se snažil na příkladech pravěkých hrdinů pěstovat u svých mladých čtenářů kladné morální vlastnosti - především čestnost a statečnost (obdoba J. Foglara, který volil příklady z jiného prostředí). Štorch byl výborným znalcem pravěkých reálií a nálezových okolností, ve svých dílech na ně navazoval a svým způsobem je interpretoval. Tak např. k povídce Bronzový poklad ho inspiroval skutečný nález depotu předmětů a ozdob z doby bronzové. Nemohl však překročit svůj stín - úroveň poznání pravěké společnosti ve dvacátých letech 20. století. Děj další Štorchovy knihy Osada havranů je posazen do téhož období jako Padychův román "Čas panen, čas vlků". Autor ještě neznal pravlast našich neolitických zemědělců a proto používá pro členy osad i rodů česká jména. Nebyly mu ani známy informace o tzv. dlouhých domech, v nichž osadníci v mladší době kamenné sídlili. Za pozůstatky obydlí považoval různé jámy - hliníky, sklípky apod. - nad nimiž podle jeho názoru stály prosté přístřešky stanového typu. Rody a frátrie členil na jednotlivé párové rodiny, ačkoliv dnes víme - jak správně ukazuje J. Padych - že základní sociální jednotkou byla matrilienní velkorodina. U E. Štorcha nemůžeme rozpoznat, zda o tomto typu manželství neměl informace nebo zda se o něm nezmiňoval z morálního ohledu na své mladé čtenáře. I přes (z dnešního hlediska) jistou archaičnost pohledu na pravěkou společnost neztratila dílka E. Štorcha dodnes své kouzlo a zůstávají přitažlivou četbou pro malé čtenáře.

Výrazný posun v prezentaci života pravěkých obyvatel našich zemí přinesla kniha Jiřího Neustupného:

Pravěký bohatýr Enzu. Vydal ji pod jménem své ženy A. Neustupné. Autor byl školený archeolog, který zastával funkci vedoucího Pravěkého oddělení Národního muzea v Praze. Byl výborně obeznámen s reáliemi a měl i perfektní znalosti terénních situací. Děj svého romaneta umístil na skutečně existující lokalitu - na hradisko v Praze-Šárce. Byl si již vědom maloasijského původu našich prvních zemědělců. Proto pro své hrdiny zvolil jména hlásící se po lingvistické stránce do dané oblasti. Obyvatele osady usadil v jednoprostorových domech, v nichž žila jedna párová rodina. Bylo již jasné, že období „dlouhých domů“ dávno minulo. Děj se odehrává v období eneolitu (pozdní doba kamenná, doba měděná). Časové vročení nejlépe dokládá v odborném světě známý bohatý hrob z Velvar, jenž J. Neustupný zasadil do svého příběhu. Hrob je datován na sklonek badenské kultury, resp. na počátek na ni navazující kultury řivnáčské.

Rovněž Jiří Neustupný zůstal poplatný úrovni poznání pravěkých dějin v době vzniku knihy. V Čechách od roku 1928 (kdy zveřejnil svůj systém pravěku K. Buchtela) převládal názor, že všechny eneolitické kultury byly současné. A tak se v osadě bohatýra Enzu mohli setkat „kupci“ s kulturou kulovitých amfor s nájezdíky - lidem se šňůrovou keramikou a s lidem se zvoncovitými poháry. Dnes víme, že je oddělovaly od sebe dosti dlouhé časové přerwy. Obdobně jako J. Padych snažil se J. Neustupný řešit rozpor mezi ustupující matrilinarií a nastupujícím systémem patrilinárních vztahů. Oba staví do čela kultu staré ženy - vědmy, které na mužům nepřístupném místě udržují kult Velké bohyně země a plodnosti (Gea), ztělesněné sochou. Zápletka J. Neustupného je anachronismem, neboť v době, kdy měl žít Enzu, byl již kult bohyně Gey přetransformován a odosobněn. „Venuše“ byly již zpodobňovány do té míry abstraktně, že i odborník musí vynaložit všechn svůj um, aby je identifikoval. Ve skutečnosti se „boj“ o odtajnění božstev a jejich zpřístupnění v domech kultu odehrál podstatně dříve, než jak se počátkem 40. let 20. stol. domníval autor bohatýra Enzu. Neustupného kniha v době svého vzniku plnila ještě jeden navýsost humanistický úkol. Vyšla na počátku tzv. protektorátu, v době vypjaté nacistické rasové nesnášenlivosti. Enzu byl pravým protipólem takového postoje - svou moudrostí dokázal všechny domácí i cizince usadit a pomoci jim žít v míru a v sousedské shodě.

Jan Padych má oproti svým předchůdcům nezanedbatelnou přednost. Je vyvráleným literátem, který má na svém kontě poměrně bohatou publicistickou činnost a je nositelem docela významné literární ceny. Na rozdíl od zmíněných autorů ovšem není školeným odborníkem v oboru archeologie. Nikdy se nezúčastnil ani jako laik vykopávek, nesledoval vztahy poloh jednotlivých lokalit ke konfiguraci terénu ani se neseznamoval s materiálem (nálezy) v depozitářích. Tento handicap se snaží eliminovat studiem odborné literatury a konzultacemi s odborníky. Po léta se zajímá o vývoj náboženských představ, mythologii, démonologii a magii. A právě tato záliba ho přivedla k myšlence pokusit se přetavit své vize o „boji ideologií“ do dějového pásma a představit je jako zápletku ze života pravěkých obyvatel našich zemí.

Z textu je zřejmé, že autor si je vědom pravlasti našich prvotních zemědělců. Klade ji do oblasti „úrodného půlměsíce“, tedy do míst, kde leží dnešní Irán, Irák, Sýrie, Jordánsko, Palestina, Izrael a Egypt. Proto vycházel při tvorbě názvů osad, jmen obyvatel, bohů a démonů z částečně upravených slov archaické hebrejštiny. Mluvu původních obyvatel - mezolitů (u autora Ravšů) si také nevymyslel, ale opřel se o jazyk Evenků, Laponců a Čukčů, o nichž se předpokládá, že mohou být pokračovateli pozdně paleolitických lovců a pěstitelů sobů. To tedy znamená, že zřejmě existuje příbuzenská linie mezi nimi a tzv. mezolitickými populacemi střední Evropy.

Podobně jako při řešení jazykových souvislostí, týkajících se Padychových Ravšů, i v oblasti popisovaných praktik lovecké magie, bohatých tradic šamanismu a mytologie mezolitů se autor inspiruje bohatou literaturou, věnovanou této problematice. Z televizních dokumentárních pořadů je známý např. u východosibiřských kmenů dodnes provozovaný labutí tanec nebo rituál oběti medvěda, kterého jako mládě ještě na počátku minulého století ženy kojily.

Mé následující poznámky k předkládanému Padychovu dílu nejsou podrobnou analýzou jeho děje, ale poznámkami odborníka, které se týkají popisovaných reálií. Především musím upozornit na to, že je velmi obtížné zaujat stanovisko k základnímu motivu knihy - kultu Velké matky - Gei (Země) a rituálů a obřadů s ním spojeným. J. Padych jejich prostřednictvím revokuje mysteria a magické postupy, zaznamenané antickými i sumerskými autory, resp. zjištěné při výzkumu v Jerichu či Çatal-hüyük. Příkladem tohoto postupu je využití kultovního obrazu z chrámu VII, osady č. 23 posledně jmenované lokality - stylizované vyobrazení ženy s rozevřeným lůnem za „závojem“ (u Padycha „pavoučí síť“). Inspirací pro „Achrely“ (ženy

v supích maskách) bylo podle autora totéž naleziště. V našich podmínkách bohužel postrádáme jakékoli doklady o tom, že by tu tyto praktiky byly provozovány. Doložen je pouze kult Velké matky, který bezpečně prokazují nálezy sošek – „venuší“. Ostatní Padychem popisovaná mysteria tedy zůstávají v rovině „licens poetica“. (Zde se autor odvolává především na tyto prameny: J.G.Frazer Zlatá ratolest, R. Graves: Řecké mýty, B. Brentjes: Zlatý věk lidstva, J. Lips: O původu věcí, G. Thomson: O staré řecké společnosti, M. Eliade: Šamanismus a nejstarší techniky extáze, M. Eliade: Dějiny náboženského myšlení, R. F. Murphy: Úvod do kulturní a sociální antropologie).

Moje další poznámka nevyvrací dějovou linii následujícího příběhu, ale pouze způsob, jakým ji Padych ve své knize prezentuje. V textu zčásti využil mytologickou legendu, kterou jsme spolu s mým otcem Janem Pavelčíkem zaznamenali ještě ve druhé polovině 20. století na území západních Karpat. Legenda vypráví o původu lidstva. Panně se po jejím oplození rybou narodí dvojčata – holčička a chlapeček, kteří se v dospělosti stávají prarodiči všech dalších generací. Pokud vím, tato forma mýtu vystupuje v různých podobách od Polynésie až po východní Středomoří. Nikde se však dívce nenarodí pouze dcera – bohyně, jak to popisuje Padych.

Na Moravě, ale ani v širším středním Podunají jsme na osadách nenalezli metacarpální kůstky použité jako věštecké kostky, v tomto případě se autor zřejmě inspirovat literaturou z oblasti magických praktik. Nalezené lidské lebky svědčí spíše o kultu předků. Na druhé straně je třeba ocenit autorův přístup v případech, kdy vychází při popisu různých obřadů z prokazatelné domácí tradice. Je si totiž vědom toho, že původní zemědělci představují určitou část genetického substrátu současné populace střední Evropy. Je tedy logické předpokládat (a našli bychom i důkazy), že mnohé z jejich původních pravěkých rituálů přežívá dodnes, i když ne vždy v původním smyslu a podobě. Jako příklad může posloužit postava z masopustního průvodu – maska tzv. tančícího snopu, (slaměnář, pohřebenář na Uherskobrodsku, Valašskokloboucku, ale často – např. na Opavsku nazývaný také medvěd). Její zobrazení máme bezpečně prokázáno již z konce 4. tisíciletí na našem území (Hlinsko u Lipníka n. Bečvou), v jisté obměně také v Moldávii a na jižní Ukrajině. Podobně také u Padycha uváděný „májový strom“ (strom života), vynášení smrti-zimy a její pohřeb na stromě, přinášení nového léta a tzv. letnicové-slunovratové obřady můžeme sledovat na Moravě dodnes. Rovněž při popisu řady magických obřadů vychází autor z etnologické literatury. Jako příklad lze uvést praktiky milostné magie, jako je využití různých rostlin, překousnutí šípkového prutu či přidávání menstruační krve do potravin, které jsou pak nabídnuty vyhlédnutému partnerovi. Tento postup uvádí již k roku 1250 v tzv. katalogu magie (zповědні zrcadlo) mnich Rudolf z cisterciáckého kláštera v Rudách blízko Ratiboře. V polovině dvacátého století jsem spolu se svým otcem zachytil tyto praktiky v karpatské oblasti Moravy.

Ve svém dalším textu nebudu podrobněji analyzovat Padychem uváděné reálie. Nastíním pouze vývoj neolitické společnosti na Moravě z pohledu nejnovějších výsledků archeologického výzkumu a v jejich souvislosti poukážu na některé momenty ze života nositelů neolitické kultury. Ponechám tak na čtenáři, ať sám posoudí, nakolik se autorovi podařilo skloubit svou vlastní fabulaci příběhu s vědecky ověřenými fakty.

První zemědělské populace k nám přišly na sklonku 6. až počátkem 5. tisíciletí před n. l. Jejich posun vyvolal rozrod (přelidnění) v oblasti středního východu. Odtud migrovaly přes malou Asii a Balkánský poloostrov až do Podunají, Pomoraví a dále na sever. Nazýváme je podle typické výzdoby nádob lidem s lineární keramikou (dříve volutovou). Nepřišly do liduprázdné krajiny pokryté lesy. Setkaly se zde s lovci střední doby kamenné. Vzhledem k tomu, že rolníci měli zájem pouze o kvalitní půdy v nadmořské výšce 200–400 m, zůstávala obrovská území nadále k dispozici lovcům. Neexistují doklady o vzájemných kontroverzích obou odlišných skupin obyvatelstva. Analýzy nálezů ukazují, že část mezoliticů rychle splynula s nově příchozími a obohatila jejich kulturu. Zbylá část žila podle svých dávných pravidel.

Zemědělci žďářili lesy a zpracovávali půdu motykami a rycími tyčemi. Sídli v osadách o 4 – 6 dlouhých domech, z nichž jeden, doplněný ohradou pro dobytek, považujeme za mužský klubovní dům. V každém z domů žila jedna matrilienární velkorodina, tj. skupina sester jednoho rodu s bratry jiného rodu. Za setry či bratry se považovali všichni potomci jedné skupiny sester (velkorodiny). Volba ženichů a nevěst nebyla náhodná, ale daná dlouho dopředu vypočítanými pravidly. Vztahy mimo tuto rodinu byly považovány za incest a přísně se trestaly. Dlouhé domy byly rozděleny příčkami na jednotlivé „koje“. Každou z nich

obývala jedna ze sester se svými dětmi, tam ji mohl navštěvovat kterýkoliv ze společných manželů všech sester. Obyvatelé svoje vesničky po čase opouštěli, neboť v okolí zničili veškeré dřeviny. Šli tam, kde bylo dřeva dostatek. Po čase, jakmile vegetace zregenerovala, se opět vraceli na původní místa. Mimo tyto cyklicky osazované vesničky existovaly i velké opevněné osady (např. u dnešních Vedrovic) trvalejšího charakteru. Zatím nevíme, jaké byly vazby mezi oběma typy osad.

O náboženských představách lidu s lineární keramikou nejsme dostatečně informováni. Vedle „neuměle“ tvarovaných lidských figurek se objevují antropomorfní nádoby nesoucí na stěnách vymodelovanou postavu nebo lidskou tvář. Známe i figurky zvířat a abstraktně tvarované hliněné hrudky. Svě zemřelé ukládali prvotní zemědělci do země v poloze na boku. Mrtvé doprovázely nádoby, nástroje a šperky vyrobené především z tzv. spondylu – lastur mořských mlžů jednak středomořského původu, jednak získávaných z druho- a třetihorních usazenin v širším okolí.

Lineární populace se na Moravě po usídlení dále rozvíjely. Východně od řeky Moravy se jejich hmotná kultura přetransformovala do tzv. železovského typu. Na jihozápadní Moravě, tj. na území, na němž se odehrává náš příběh, se postupně měnila lineární keramika v tzv. šárecký typ a dále v kulturu s vypíchanou keramikou (LsVK). V období druhého stupně vypíchané keramiky pronikl na území jihozápadní Moravy lid s lengyelskou kulturou, známější jako lid s moravskou malovanou keramikou (MMK). Svými kořeny tkví a navazuje na lid s lineární keramikou. Plynulý přerod z jedné kultury ve druhou můžeme sledovat na středním Podunají, např. na jižním a jihozápadním Slovensku. Jakou cestou pronikl do Podyjí, zatím nevíme. Z nálezových situací je zřejmé, že přerušil rozvoj lidu s vypíchanou keramikou, který před ním ustupoval směrem na západ a na sever. Zbylé populace LsVK patrně rychle pohltit a vstřebal. Neexistují doklady o koexistenci obou societ. Společné nálezy zlomků nádob v jamách byly způsobeny intruzí – dodatečným smícháním obou komponent vyskytujících se na ploše osady (např. Těšetice, kde jsou i prvky lineární).

Páskové a malované lidstvo bylo blízké příbuzné. Proto se neodlišoval jejich způsob zemědělské výroby ani bydlení a rodinných vazeb. Vedle menších vesniček o 4-6 domech, cyklicky střídajících po 16-20 letech svoji polohu, existovaly také velké opevněné osady (Hluboké Mašůvky – Padychova Gerhiš). Jako novum přinesli noví osadníci zvýraznění kultu Velké Matky (Gea), což se projevilo nástupem hliněných sošek nahých žen – venuší v různém tvarovém provedení a také tzv. vulvasymbolů. O silném kultu plodivé síly svědčí i výskyt sošek a nádob ve tvaru různých domácích zvířat. Uctívání životodárného slunce dokládá častý výskyt tzv. bikvetru v ornamentice nádob. Toto znázornění slunečního kotouče nahradilo v Podunají klasický tetrakvtr (svastiku) a v lidové ornamentice se dochovalo dodnes.

Další novinkou nových populací byla výstavba rondelů. Jeho klasický typ je zachycen v Těšeticích-Kyjovicích (u Padycha Ahrchuš) Pozůstával z velké palisádové ohrady ve tvaru nepravidelného oválu se čtyřmi vchody. V jejím středu se nacházel vlastní rondel o rozměrech 64 x 59 m. Tvořil ho široký příkop a dva za ním umístěné palisádové žlaby. Příkop i palisády přerušovaly čtyři vstupy, orientované obdobně jako u vnější ohrady do jednotlivých světových stran. Na ploše mezi ohradou a rondelem se rozkládalo několik hliníků a stálo zde i několik menších chat. Na vnitřní ploše rondelu nestála žádná stavba. Tyčilo se tu pouze několik kůlů, o jejichž existenci svědčí několik porůznu rozptýlených kůlových jam. Při vnitřní hraně příkopu byla zahlobbena mohutná sila (obilní jámy). V jednom se nacházela kostra dítěte s oddělenou hlavou. Při vnitřních palisádách bylo rozmístěno několik jam. Podle VI. Podborského (1999, Praveká sociokultovní architektura na Moravě. Brno) byly tyto jámy po vyhloubení rychle jednorázově zasypány. Jedna z nich mimo jiné skrývala lidskou lebku, jiná část velké venuše. V převážné většině z nich se objevila kvalitní polychromně malovaná keramika a nádoby s bílou a žlutou malbou, jimž podobné se nikde jinde na lokalitě nevyskytují.

Silicity (pazourky) získávali „neolitci“ na jihozápadní Moravě z několika zdrojů. Tzv. plazmu, rohovce typu Krumlovský les a Boskovické brázdy mohli těžit na vlastním území. Křišťál byl importován z Českomoravské vrchoviny, „platensilex“ z Alp, radiolarit z Bílých Karpat, obsidián z Vihorlatu a Bukových hor, rohovce ze severských morén (sev. Morava a Slezsko) nebo až z dalekého Krakovska. Suroviny na výrobu seker a sekeromlatů pocházely s výchozů tzv. amfibolitů v severovýchodních Čechách. Je otázkou, zda sem suroviny dodávaly karavany překupníků nebo si pro ně k výchozům do tzv. ateliérů přicházeli obyvatelé jednotlivých osad sami. Oblast Těšetic leží na okraji území s výskytem tektitů (vltavíny), o nichž

víme, že byly v neolitu občas (velmi vzácně) zpracovávány na nástroje, resp. šperky. Vzhledem k tomu, že v Těšeticích se doklady jejich využití nenalezly, nezmiňuje se o nich ani J. Padych.

Po zániku rondelu byla jeho plocha považována za posvátnou, po jistou dobu zde existovalo pohřebiště s poměrně plýtkými rovy. O něco později, když nastoupil nový pohřební ritus (žeh) se ukázalo, že u nás žijící populace věřily, že člověk má dvě duše (duše a „duch“). Jedna z nich ihned po smrti odchází na boží soud a je po zásluze odměněna nebo potrestána - odchází „do nebe nebo pekla“. Druhá je hmotnějšího charakteru, zůstává u své tělesné schránky. Proto byly zřejmě popelnice opatřovány otvůrkou, aby se mohla tato duše volně pohybovat. Pozůstalí se o ni museli starat (vzpomínky, jídlo, pití), jinak mohla být velmi nerudná a škodit jim. Každý zemřelý musel být řádně pohřben, s jeho pozůstatky ani osobním majetkem se nesmělo manipulovat. Výjimkou mohlo být umístění lebky na čestném místě (oltáři předků) v domě, ale tělo muselo jinak zůstat pohromadě. Ještě v současnosti musí být v rámci obřadů jarního novoročí „mrtvola“ bohyně zimy a smrti Morany po utopení vylovena z vody a důstojně pohřbena. Pokud se tak nestane a věchet slámy (symbolizující tělo Morany) uplave, očekává se v daném roce neúroda i jiné katastrofy.

Mladší vývojové etapy lidu s malovanou keramikou náleží do eneolitu (doby měděné). Jak ukazuje sám název, začaly se v tomto období již objevovat první kovy - měď, zlato a stříbro. Až v této době nastupuje párová rodina a malé domky pro její členy. Epizodu s pokusem o párovou rodinu, kterou ve svém románu Padych uvádí, nemůžeme podepřít žádným důkazem ze staršího nálezového horizontu MMK. Ostatně sám autor v rámci děje tuto variantu opouští. Nemovité památky - keramiku, kamenné a jiné nástroje popisuje autor celkem věrně. Vysvětlil bych pouze tvar tzv. dýky (bodlo), která se objevuje na několika místech románu. Byla vyrobena z ulny (loketní kost) se zachovaným, olekranonem (loketní kloub), který byl vynikající oporou pro její uchopení a oporou palce. Tělo kosti bylo asi v polovině přelomeno a zbroušeno do tvaru hrotu. Dýka se podobala současnému tzv. stilitu - dýce s válcovitým nebo trojhranným bodcem. Byla to velmi účinná útočná, resp. obranná zbraň (historik moderní doby by doplnil, že pomocí stilitu byla zavražděna rakouskouherská císařovna Alžběta, známá jako Sisi).

Jako odborník musím tedy na závěr konstatovat, že ve srovnání s prvním svým dílem tohoto žánru, románem Nesmrtelný, popouštěl tentokrát J. Padych své fantazii uzdu podstatně volněji. To však není nutno považovat za výtku, je to právo autora, ať již zpracovává jakýkoliv historický materiál.

PhDr. Jiří Pavelčík, CSc.

Autor článku Padych, článek byl napsán 19.10.2012 22:19.

URL článku: <http://padychbooks.com/odborne-posudky/doslov-k-romanu-cas-vlku-doslov-prehistorika>.